

Szerkesztette: Pilkhoffer Mónika és Kaposi Zoltán

PÉCSI MOZAIK 7.

A dualizmus kori Pécs történetéből

Városgazdálkodás – társasági élet – szegénypolitika

KRONOSZ KIADÓ – PÉCS TÖRTÉNETE ALAPÍTVÁNY

A dualizmus kori Pécs történetéből

A dualizmus kori Pécs történetéből

Városgazdálkodás – társasági élet – szegénypolitika

Szerkesztette

Pilkhoffer Mónika és Kaposi Zoltán

Kronosz Kiadó
Pécs Története Alapítvány

Pécs, 2017

Pécsi Mozaik 7.

Szerkesztőbizottság:
Bachmann Bálint, Kaposi Zoltán, Pilkhoffer Mónika,
†Ujvári Jenő, Visy Zsolt

A sorozat szerkesztői:
Erőss Zsolt, Fedeles Tamás, Vonyó József

Az első borítón a pécsi Sétateret,
a hátsó borítón az Irgalmasok utcáját ábrázoló
századfordulós képeslap látható.

Jelen elektronikus kiadvány a Kronosz Kiadó gondozásában
2017-ben megjelent nyomtatott kötet változatlan kiadása

pdf ISBN 978-615-6027-14-6

© Szerzők
© Szerkesztők
© Pécs Története Alapítvány
© Kronosz Kiadó

Tartalom

ELŐSZÓ

NAGY IMRE GÁBOR: PÉCS VÁROS GAZDÁLKODÁSA A DUALIZMUS KORÁBAN (1867–1918)	11
A VAGYONKEZELÉS RENDSZERE PÉCSETT	
A DUALIZMUS IDŐSZAKÁBAN	13
Vagyonkezelési sajátosságok	13
Vagyonkezelési szervezet	13
A múltból öröklött korrupció felszámolása	19
PÉCS VÁROS HÁZTARTÁSI KÖLTSÉGVETÉSE (1872–1898) BEVÉTELEK	23
Pécs város ingatlanvagyonra	26
Ingatlanok jövedelme (költségvetési bevétel I.)	29
Városi javadalmak jövedelme (költségvetési bevételek II.)	31
Rendőri jövedelmek (költségvetési bevételek III.)	34
Cselekvő tőkék (értékpapírok, betétkönyvek) kamatai (költségvetési bevételek IV.)	35
Különféle jövedelmek (költségvetési bevételek V.)	37
PÉCS VÁROS HÁZTARTÁSI KÖLTSÉGVETÉSE (1872–1898) KIADÁSOK	41
Városi tisztviselők és szolgaszemélyzet illetményei (költségvetési kiadások I.)	41
Igazgatási személyzet gyarapodása 1872–1899 között (1900)	42
Az 1899. évi önkormányzati szabályrendelet vitája	45
Igazgatási és gazdasági költségek (költségvetési kiadások II.)	50
Iskolai kiadások (költségvetési kiadások III.)	52
Jótekmény célú kiadások (költségvetési kiadások IV.)	53
Különféle kiadások (költségvetési kiadások V.)	55
Községi pótdadó	58
Kölcsönök	65
PÉCS VÁROS ELSŐ, 1897. ÉVI GAZDASÁGI PROGRAMJA	70
Előzmények	70
Az 1897. évi gazdasági program	74
A gazdasági program sorsa	83

PÉCS VÁROS KÖLTSÉGVETÉSEI 1898–1918	86
I. Igazgatás	86
II. Községi vagyon	88
III. Községi tartozás	93
IV. Vízvezeték	95
V. Közegészségügy	95
VI. Rendőrség	97
VII. Kegyuraság, jótékonyosság	98
VIII. Iskola- és közművelődésügy	99
IX. Katonaügy	102
X. Különfélék	103
Községi pótdadó	105
Szamadások	106
ÖSSZEZGÉS	111
MELLÉKLETEK	116
1. Pécs város 1872. évi vagyonleltára	116
2. Pécs város 1872. évi költségvetése	121
3. Pécs város 1878. évi költségvetése	124
4. Pécs város 1882. évi költségvetése	128
5. Pécs város 1887. évi költségvetése	132
6. Pécs város 1892. évi költségvetése	137
7a. Pécs város 1898. évi költségvetése (régi alak)	142
7b. Pécs város 1898. évi költségvetése forintban (új alak)	147
7c. Pécs város 1898. évi költségvetése koronában (új alak)	151
8. Pécs város 1902. évi költségvetése	155
9. Pécs város 1912. évi költségvetése	159
10. Pécs város 1912. évi vagyonleltára	164
FELHASZNÁLT IRODALOM	169
RÖVIDÍTÉSEK	171
MÁRFI ATTILA: PÉCS TÁRSASÁGI ÉS KULTURÁLIS ÉLETE, SZÓRAKOZÁSI LEHETŐSÉGEI A DUALIZMUS KORÁBAN (1867–1914)	173
ELŐZMÉNYEK. A SZELLEMI-KULTURÁLIS ÉS TÁRSASÁGI ÉLET KERETEI	
A 18. SZÁZAD VÉGÉTŐL	175
A társasági élet reformkori szinterei	176
EGYESÜLETEK, TÁRSAS KÖRÖK, SZÖVETSÉGEK A DUALIZMUS KORÁBAN	179
Önképző- és művelődési körök, szabadelvű társaságok, dalárdák	179
Olvasó- és tanítógyletek, társaskörök	182
Kaszinóélet és a Vigadó működése	185

A SPORT MEGJELENÉSE ÉS SZEREPE. PARKOK, KERTEK KIÉPÜLÉSE, A TERMÉSZET FELFEDEZÉSE	189
A sportolás, a sportélet megjelenése	189
A sportlétesítmények mint a társasági fórumok színhelyei	190
A terek és parkok szerepe a társas életben	193
A természet értékeinek felfedezése, a Mecsek Egyesület	197
A VENDÉGLÁTÓ KULTÚRA FEJLŐDÉSE. A POLGÁRSÁG KEDVELT IDŐTÖLTÉSEINEK, SZÓRAKOZÁSAINAK HELYSZÍNEI	199
Szálláshelyek: szállodák, fogadók, beszálló vendéglők	200
A kávéházi kultúra fénykora Pécssett	205
A kisvendéglőkről és kocsmákról	210
Pécs cukrászdái	218
SZALONOK, BÁLOK, CSALÁDI ÜNNEPEK. BEPILLANTÁS A POLGÁRI OTTHONOK VILÁGÁBA	221
Bálok, farsang, társas összejövetelek, teadélutánok, uzsonnaidők, estélyek	222
Polgári otthonok társasági szokásai: vizitek, zsúrok, estélyek, felolvasások	225
Karácsonyok a polgári világban	226
A pécsi párbajokról	228
A SZÍNHÁZ SZEREPE, A SZÍNHÁZKULTÚRA FEJLŐDÉSE	230
A kiegyezést megelőző színi világ Pécssett	230
A magyar színészet fejlődése	232
Pécs színészete és vezető szerepe a régióban	233
A Pécsi Nemzeti Színház megalakulása. Művészeti produktum és repertoár a korszakban	235
A MOZI MEGJELENÉSE A 20. SZÁZAD ELEJÉN PÉCSSETT	240
Az első állandó mozik	240
Az Apolló Projectograph Rt. megalakulása	244
A TABUK KÖRÉBŐL. A PROSTITÚCIÓ MEGJELENÉSE, NYILVÁNOS HÁZAK PÉCSSETT	246
A kéjelgésügy szabályozása	246
Bordélynegyed a Kígyó utcában	248
EPILÓGUS	250
FELHASZNÁLT IRODALOM	251
MELLÉKLET. PÉCS SZABAD KIRÁLYI VÁROS KULTURÁLIS, KÖZMŰVELŐDÉSI ÉS SZOCIÁLIS EGYESÜLETEINEK ADATTÁRA 1850–1918	255
Közművelődési egyletek	255
Olvasókörök	259

Oktatási egyesületek	260
Társadalmi-polgári egyletek, körök	261
Sport- és turisztikai egyesületek	263
Dalárdák, dalkörök, énekegyesületek	266
Jótékonyági, segélyező, szociális egyesületek	269
Felekezeti jellegű társulások, egyletek	276

**MÉSZÁROS BALÁZS: KÖZSÉGI SZEGÉNYPOLITIKA PÉCSETT 1840–1914
KÖZÖTT. A SZEGÉNYÜGYTŐL A SZOCIÁLPOLITIKÁIG**

Szegénygondozás a 19. század első felében	282
A községi szegénygondozás újjászervezése	284
A szegényintézet segélyezési gyakorlata	294
Represszív törekvések a községi szegénypolitikában	302
Községi szociális kiadások	313
Szegénypolitikai reformtervek a századfordulón	319
A szegénypolitika gyakorlata a századelőn	331
A községi szociálpolitika első lépései	337
Összefoglalás	346
Felhasznált irodalom	349

Előszó

A Kronosz Kiadó által indított, de 2012-től a Pécs Története Alapítvánnyal közös kiadásban megjelenő *Pécsi Mozaik* hetedik kötetét tartja kezében a Kedves Olvasó. Az előző kötetektől eltérően a sorozatnak ez a darabja annyiban jelent újdonságot, hogy a Pécs Története Alapítvány korábbi, *Tanulmányok Pécs történetéből* című sorozatának a folytatását jelenti. Valójában már a *Pécsi Mozaik* második kötetére is ennek előzményeként tekinthetünk, hiszen a Szakály Ferenc és Vonyó József szerkesztésében *Pécs a hódoltság korában* címmel közreadott mű az egykori sorozat 7. kötetének második, bővített kiadása volt. A mostani kötet annyiban tér el ettől, hogy az itt közölt tanulmányok korábban nem jelentek meg sehol. A *Tanulmányok Pécs történetéből* utolsó, 20. kötete 2009-ben látott napvilágot, és a 2006. és 2007. évi konferenciák anyagait tartalmazta. Az azóta eltelt csaknem tíz évben sok új eredmény született Pécs múltjának feltárásával kapcsolatosan, amely munkának nagy lökést adott a nagymonográfia első két kötetének a megszületése.

Szakítva az eddigi gyakorlattal, amikor az Előadások Pécs történetéből címmel évente megrendezett konferenciák anyagait általában nem csoportosítottuk központi gondolatok köré, most kronológiai vagy tematikus szempontok alapján kívánjuk egy-egy kötet írásait összeválogatni. Így elsőként a dualizmus kori Pécs gazdaságának, kulturális életének és szegényügyének részkérdéseivel foglalkozó tanulmányokat adunk közre. Ezek a munkák azoknak az alap kutatásoknak a részét képezik, amelyeknek az elvégzése a nagymonográfia újabb kötetének előkészítéséhez szükségesek. Terveink szerint a török kori Pécs-et bemutató harmadik kötet után ugyanis nem a negyedik, hanem a dualizmus korával foglalkozó, Pécs polgárosodását a középpontba állító hatodik kötet fog napvilágot látni, azon egyszerű oknál fogva, hogy a forrásadottságoknak és a korszakkal foglalkozó kutatók nagy számának, az elvégzett kutatómunka eredményeinek köszönhetően a város történetének e szakaszára vonatkozóan halmozódott fel a legtöbb ismeret. Ennek ellenére olykor megdöbbenően keveset tudunk Pécs korabeli történetének bizonyos aspektusairól, még egy olyan jól feldolgozott korszak esetében is, mint amilyen az Osztrák–Magyar Monarchia időszaka. Ezeknek a fehér foltoknak az eltüntetéséhez szeretne hozzájárulni ez a kötet, amelyben három nagyobb lélegzetvételű tanulmány szerepel. Nagy Imre Gábor, a Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárának főlevéltárosa a város gazdálkodását mutatja be, a tőle megszkott precizitással és alapossággal. Ezt Márfi Attila, nyugalmazott főlevéltáros írása követi, amely a művelődés, a szórakozás és a társasági élet főbb helyszíneit és jellem-

zöit tárja fel ebből az időszakból. Végül Mészáros Balázs történész tanulmánya zárja a sort, aki a szociális gondoskodás témáját alaposan körüljárva azt taglalja írásában, miért és hogyan (nem) lett a szegénypolitikából szociálpolitika a századfordulón Pécsen.

A Pécs Története Alapítvány és a Kronosz Kiadó között létrejött gyümölcsöző kapcsolatnak köszönhetően eddig is számos remek, a város történetével foglalkozó várostörténeti kiadvány látott már napvilágot, és reményeink szerint a közös munka újabb, érdeklődésre számot tartó köteteket fog eredményezni.

A szerkesztők

Pécs, 2016. szeptember